

LARS AHLMARK:

Kommunal kulturpolitik

Kommunernas ekonomiska läge har förändrats, konstaterar kommunalrådet Lars Ahlmark i Uppsala. I en tid, då det inte längre går att höja skatterna, kommer sociala utgifter troligen att prioriteras. Staten och kommunerna har stora åtaganden inom den kulturella sektorn. Ahlmark hoppas att det skall förbli så och att inte landstingen dessutom kopplas in. Han menar vidare att kommunerna inte skall låta sina tjänstemän bestämma för mycket. Det är bättre att delegera uppgifter på t ex studieförbund, som har till uppgift att meddela undervisning. Sådana har också intresse av att hålla på kvalitetskraven, som annars riskerar att få sitta emellan. Det är oroväckande att utbildningsministern i vårens proposition om samhällsinsatserna på det kulturella området förbigår de kraven.

Diskussionen kring den kommunala kulturpolitiken blir lätt sektorbunden: teaterns, musiklivets, bibliotekens behov och svårigheter studeras separat. I bästa fall sker en analys av samverkansmöjligheter, hur skall t ex det moderna bibliotekets utbud samordnas med föreningslivets och studieförbundens.

Mera sällan kommer man in på gemensamma trender som påverkar hela kultursektorn. De frågor som då blir aktuella berör normalt även statens och landstingens insatser. Men det kan vara av intresse att något diskutera den generella utvecklingen just ur primärkommunal synvinkel.

Från allmänhetens sida ställer man krav på kommunerna. Vissa av dessa krav accepteras allmänt som berättigade. Andra, inte minst vissa av dem som regerandet framförs från moderat håll, betraktas av andra med misstänksamhet eller underkänns helt. Jag kallar fortsättningsvis de förra för accepterade krav, de senare för ifrågasatta. Två accepterade krav kan finnas anledning att särskilt granska: kulturutbudets subventionering och dess tillgänglighet.

Utvecklingen mot lika löner och höga direkta skatter har gått dithän att det är svårt eller omöjligt för människor att köpa varandras tjänster. Det är dyrt nog att låta klippa sig, som tar en kvart eller reparera bilen under ett par timmar. Att skaffa ett konstverk, som kanske tar en vecka att producera, är för de flesta oöverkomligt. Med beskattade pengar skall det vara betalas, medan mottagaren själv har

att erlægga skatt. Köparen måste därför vid lika lön för parterna arbeta två veckor för att få ihop till köpeskillingen. Hur många kan eller vill göra den insatsen för ett konstverk? Kulturskaparnas alster blir relativt sett allt dyrare och människornas benägenhet att i stället nöja sig med massproducerade ting rimligen allt större. Möjligheten att efterfråga kvalificerade arbetsinsatser — och dit hör ju den skapande kulturella verksamheten — begränsas till företag och den offentliga sektorn.

Om denna effekt av den förda ekonomiska politiken varit förutsedd och önskad av den socialdemokratiska regimen är svårt att bedöma. Det är under alla omständigheter en utveckling som påverkat hela vårt samhälle och i detta sammanhang även innehållet i den kommunala kulturpolitiken.

Kommunerna har länge och gärna tagit på sig nya uppgifter. Många åtgärder på kulturområdet måste ses som gemensamma intressen för kommunmedlemmarna och det kommunala engagemanget är därför naturligt: byggnadsföretag som teatrar och konserthus, monumental konst, ekonomiskt stöd till större ensembler. I medvetandet om kulturskaparnas och de ideellt verkande organisationernas ekonomiska situation har man gått in på mer speciella områden som stipendiegivning, utställningsstöd, organisationsbidrag. Även om karaktären av gemensam angelägenhet varit mindre har det framstått som en riktig och nödvändig verksamhet.

Men kommunernas ekonomiska läge har förändrats. Ett skattetak — som i praktiken innebär att kostnadsstegringarna måste anpassas till intäktsökningarna — rycker allt närmare. En hårdare prioritering framtvings. All sannolikhet talar för att de sociala kostnaderna ges förtur. Ny kulturell verksamhet kommer att ha svårt att få utrymme och befintlig sådan kan komma att omprövas.

Den minskade urbaniseringen arbetar i samma riktning. Med stora investeringar i bostäder och gemensamhetslokaler har följt kultursatsningar både direkt i lokaler och offentlig konst och indirekt i form av utsmyckning enligt procentregeln. Dessa marginella kostnader har inte upplevts som särskilt betungande. Men den gröna vågen ger inga sådana effekter. Varje krona till kulturen blir allt mer synlig — och därmed mer omdiskuterad. Utrymmet för kommunala subventioneringar av kulturverksamheten kan relativt sett komma att krympa.

Ambitionsnivån

På kollisionskurs med utvecklingen mot en kärvare bedömning av kommunernas kulturutgifter löper en annan tendens — den växande ambitionsnivån. Ett uttryck för detta är kravet på tillgänglighet. Biblioteksverksamheten utgör ett bra exempel. I kommuner där man tidigare hållit sig med ett huvudbibliotek byggs nu filialer i stadsdelar och tätorter. Glesbygden nås med bokbussar.

Så tas steget från närhetsservice till uppsökande verksamhet. Den enskilde

skall nås i hemmet eller på arbetsplatsen av bokutbudet, teaterföreställningen, erbjudandet om en studiecirkel. Funnes inga ekonomiska spärrar vore denna utveckling givetvis enbart av godo. Men i det nya läget måste en balans uppnås mellan produktions- och distributionskostnader. Det är dyrt att sälja kultur genom att "knacka dörr".

Skulle de resurserna göra större nytta om de i stället placerades i produktionsledet och möjliggjorde ett rikare utbud men på något längre avstånd — bokstavligen — från konsumenten? Det går inte att besvara den frågeställningen med att enbart begära både — och. I stället måste en konkret avvägning ske på varje särskilt område: huvudbibliotekets materialanslag mot nya bokbussar, den fasta teaterensemblen mot de fria grupperna, bidrag till studieförbunden för bättre lokaler mot premiär av uppsökande verksamhet.

Publikens rörlighet

Vid balansgången mellan produktion och distribution måste publikens rörlighet föras in i bilden. Allmänhetens möjligheter att förflytta sig är större än någonsin; dess villighet likaså att döma av framgångarna för researrangörer och storkonserter. Trots detta är en decentralisering och regionalisering av kulturutbudet ett väsentligt mål för den statliga kulturpolitiken. Sett isolerat kan ett stort antal teaterensembler och muséer nå en större publik än vad färre klarar av. Men hur många yrkesskådespelare är det rimligt att tänka sig i ett land med åtta mil-

joner innevånare? Och vad är ur kvalitetssynpunkt en riktig resursfördelning på museumområdet? Om regionaliseringen leder till en uttunning av det som erbjuds kommer den i praktiken inte att skapa nytt publikunderlag utan riskerar att verka i motsatt riktning.

En annan svaghet i regionaliseringssträvandena är den nuvarande ekonomiska ansvarsfördelningen mellan stat, landsting och kommuner. Statens och kommunernas insatser är helt avgörande. En förskjutning mot landstingen måste medföra stora omfördelningar. Nya beslut fattare skall intresseras och övertygas, människor skall fylla styrelseposterna. Under en lång övergångsperiod kan osäkerhet och försvagad verksamhet bli följden. De nuvarande stora kommunerna tillskapas för att kunna bemästra dagens samarbetsuppgifter. Därför borde decentraliseringstanken kunna drivas så att kommunerna behåller sin nuvarande ställning på kulturområdet. Ett begränsat antal tunga enheter på teaterns och musikens område skall betjäna hela landet, inte bara regioner om ett eller ett par län.

Turnéverksamheten bör prioriteras på bekostnad av antalet fasta institutioner. För kommunerna är det normalt möjligt att åstadkomma acceptabla lokaler för teater, musik, konst och andra kulturarrangemang. Det är en liten kostnad jämfört med vad en permanent verksamhet skulle dra. Med goda lokaler kan ett utbud av hög kvalitet inköpas. Därmed skapas ekonomisk ryggrad för det mer begränsade antal institutioner som givetvis

måste finnas. För den enskilde kulturarbetaren är detta en krävande form av centralisering. Den ger större konkurrens om arbetstillfällena och en mer rörlig verksamhet. Men arbetsmiljön bör bli mer stimulerande och utvecklande. Förutsättningarna för att anlita massmedia som distributionsmedel ökar också.

Ifrågasatta krav

Tre ifrågasatta krav skall närmare kommenteras: kvalitet, objektivitet och förståelighet.

En grundläggande fråga för samhällsinsatserna på kulturområdet måste vara vilken vikt kvalitetsbegreppet skall tillmätas. Kvalitetsvärderingen kan vara svår och problemet kan angripas på skilda sätt. Men skall en värdering överhuvudtaget ske? Inte ens i denna nyckelfråga ger de tunga statliga utredningarna något entydigt svar: Kulturrådet säger nej, MUS 65 och litteraturutredningen säger ja. Utbildningsminister Zachrisson får anses ha anslutit sig till nejsägarna. I vårens kulturproposition sker en genomgång av remissyttranden över Kulturrådets delmål för samhällets kulturpolitik. Bland förslagen till ytterligare delmål nämns av flera remissinstanser kulturlivets internationalisering och kvalitetsmålet. Det senare tas upp även av organisationer med anknytning till den sk rörelsen. Departementschefen tar fasta på internationaliseringsmålet, men något kvalitetskrav tas däremot inte upp.

De mål som formulerats för den statliga kulturpolitiken förväntas i tillämpliga

delar gälla även för kommunerna. Har det då någon praktisk betydelse om ett kvalitetsmål finns formulerat eller underförstått för den kommunala kulturverksamheten? Jag tror att det kan spela en viss roll. I decentraliseringsdiskussionen ovan är problemet antytt. Och det finns andra exempel. Tag urvalsprocessen vid kommunala konstinköp eller uppdrag att utföra större arbeten. Ofta betraktas detta som sysselsättningsfrågor för i kommunen verksamma konstnärer lika mycket som kvalitetsfrågor. Tendensen till bytänkande är stark, medan man i stället borde underlätta för de kulturellt verksamma — såväl kommuninnevånare som andra — att ha hela landet som sin marknad. De stora kommunerna har också ansvar för den internationaliseringsprocess, som det svenska kulturlivet så väl behöver men som kulturrådet tappat bort i sin utredning.

Objektivitet — valfrihet

Ordet objektivitet är inte populärt i den moderna svenska debatten. Det kan därför vara nyttigt att understryka dess betydelse för den kommunala kulturpolitiken. På enstaka aktiviteter får naturligtvis inte läggas några begränsningar. Men summan av vad kulturlivet i en kommun erbjuder skall vara så rikhaltigt och varierat att en reell valfrihet för konsumenterna uppstår. För att detta skall åstadkommas krävs av anslagsbeviljande organ en objektivitet som framför allt måste stå fri från politiska värderingar. Som allmän regel vill jag påstå, att ju mindre

kommunerna själva producerar på kulturområdet dess bättre. Genom ett brett stöd till föreningslivet och till kulturellt verksamma grupper och individer gynnas bäst en differentierad verksamhet.

Skall däremot kommunala tjänstemän stå för utbudet, riskerar man en medveten eller omedveten styrning i bestämda riktningar, politiskt eller smakmässigt. En kommun som helt avstår från egen produktion avhänder sig dock möjligheten att kompensera den snedhet som det spontant verkande kulturlivet kan uppvisa.

En metod är att i viss utsträckning låta de ekonomiska bidragen gå via studieförbunden. Inte sällan möter man en negativ attityd till det ganska generösa stöd som stat och kommuner ger dessa. Deras i en del fall hobbybetonade aktiviteter betraktas som mindre värdefulla. Den kritiken kommer ibland från personer som verkar på andra sektorer av kulturområdet. Vad man förbiser är att studieförbunden främst tillhandhåller en undervisning, som i många avseenden är både billig och pedagogiskt överlägsen ungdomsskolan och den kommunala vuxenutbildningen. Men i sammanhanget viktigast är att studieförbunden i sin allmänkulturella verksamhet har kontakt med en rad organisationer och samhällsgrupper med skilda önskemål. En bidragsgivning — som inte i sin tur är politiskt styrd, vilket dessvärre inträffar — genom studieförbunden är en framkomlig väg att skapa rikhaltighet i kulturutbudet.

Förståelighet

Det tredje kravet, oftare negligerat i praktiken än ifrågasatt i teorin, gäller förståeligheten av de kulturyttringar kommunerna stödjer. Något krasst uttryckt kan man kalla det hänsynen till publiksmaken. Men egentligen gäller det något mer, ty möjligheten att öka förståelsen, att förändra publiksmaken förligger ju alltid. Därmed behöver det inte här finnas en omedelbar motsättning till kvalitetskravet, även om risken är uppenbar om anpassningen går för långt.

Avvägningen är svår, kanske den svåraste för de kommunala beslutsfattarna på kulturområdet. Varje gång en offentlig byggnad skall utsmyckas eller en skulptur ställas upp måste ett avgörande ske ifråga om hänsynen till de människor, som ofrivilligt skall konfronteras med de utförda konstverken. Även i valet av teaterrepertoar och i bibliotekens inköpspolitik ligger samma svårighet invävd. Förvånansvärt ofta skjuts ansvaret över på verkställande tjänstemän. Ibland har man intryck av att de valda styrelserna mer sällan sig som anställningsmyndigheter med de utsedda tjänstemännen har att utforma politiken.

Så fungerar det lyckligtvis inte alltid. En styrelse med ansvar för teater-, biblioteks- eller annan kulturverksamhet måste bredda kontakterna med allmänheten och medvetet välja handlingslinje. En metod att minska konfliktriskerna är att bilda referensgrupper som tillvaratar skilda intressen. Redan de politiskt utsedda styrelseledamöterna borde ju utgöra en garan-

för en viss förankring. Men dessa personer är ofta "överkvalificerade"; de har valts därför att deras huvudintresse eller yrkesinriktning knyter an till kulturområdet.

En modell är att ge berörd personal — tex anställda vid en offentlig institution — möjlighet att utforma sin miljö. Men ofta är allmänheten som helhet berörd. Det förefaller mig som om man alltför sällan utnyttjar offentliga diskussioner, opinionsundersökningar, förslagsverksamhet och andra vägar för ett verkligt medinflytande från större grupper av människor. Detta i kombination med expertmedverkan vid beslutsfattandet, varvid även kvalitetsaspekterna skall få sin belysning, kan ge en lycklig sammansmältning av kraven på kvalitet och förståelighet. Framgång i kommunens kulturverksamhet kan inte mätas i antalet teaterbesök eller boklån per innevånare. Men även på kulturområdet är det nyttigt att räkna fram enhetspris och fråga sig: hur många har glädje av den verksamhet som bedrivs; när den fram och upplevs den som meningsfull av den som ytterst står för kostnaderna?

Kommunens uppgift att söka vidga och fördjupa kulturintresset skall slutli-

gen understrykas. Betydande insatser på den vägen göres genom bidragen till studieförbund och andra organisationer och via de kommunala musikskolorna. Men den bästa möjligheten att verka i den riktningen har givetvis ungdomsskolan. Den moderna skolan lider dessvärre av en snedbalans i relationerna mellan vad som satsas på t ex skolmåltider och skolskjutsar och resurser för det som skall ge undervisningen innehåll — läromedel i vid mening. Teater- och museibesök, gästundervisning av kulturskapare, engagemang av uppsökande grupper är exempel på verksamheter som medlen i alltför ringa utsträckning räcker till för. I undervisningen borde momenten av passiv upplevelse av seriös musik, konst, teater ges ökat utrymme. Biblioteken bör så tidigt som möjligt ge tillfälle till ett fördjupat litteraturintresse; skolbiblioteket måste med nödvändighet vara ganska magert.

En lista på alla krav på kommunernas kulturinsatser skulle bli mycket lång. Redan kraven som sådana är kontroversiella, än mer prioriteringen dem emellan. Det gör kultursektorn till ett politiskt intressant fält i en kommande dragkamp om knappa resurser.